

16. Логістика: теорія та практика / В.М. Кислий, О.А. Біловодська, О.М. Олефіренко, О.М. Смоляник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 360 с.
17. Комаров В.Ф. Методи аналізу контрактної діяльності підприємства для прийняття управленчеських рішень / В.Ф. Комаров, А.М. Выжитович // Вестник Новосибирского государственного университета. – Сер. Социально-экономические науки. – 2014. – Т. 14. – Вып. 1. – С. 107-116.
18. Долінська Р.Г. Оцінка ефективності управління взаємовідносинами промислового підприємства з економічними контрагентами / Р.Г. Долінська // Вісник НТУ «ХПІ». – 2014. – № 34 (1077). – С. 109-117.
19. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (із змін., у редакції від 02.11.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
20. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (із змін., у редакції від 08.12.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
21. Контракт бери или плати [Электронный ресурс] // Энциклопедия банковского дела и финансов. – Режим доступа: <http://finance.cofe.ru/K/KONTRAKT-BERI-ILI-PLATI>.
22. Владиченко О.О. Щодо законодавчого закріплення поняття реалізації вугільної продукції / О.О. Владиченко // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 77-82.
23. Измалков С. Основы теории контрактов (Нобелевская премия по экономике 2016 годы – Оливер Харт и Бенгт Хольмстрем) / С. Измалков, К. Сонин // Вопросы экономики. – 2017. – № 1. – С. 5-21.
24. Одинцова М.И. Институциональная экономика / М.И. Одинцова; 3-е изд. – М.: Издательский дом Государственного университета «Высшая школа экономики», 2009. – 390 с.
25. Аузан А.А. Институциональная экономика. Новая институциональная экономическая теория / А.А. Аузан; 2-е изд. – М.: ИНФРА-М, 2011. – 448 с.
26. Корнилюк Р. Нобелевская история: экономические силы трения Оливера Уильямсона [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forbes.net.ua/opinions/1411151-nobelevskaya-istoriya-ekonomicheskiesily-treniya-olivera-uilyamsona>.
27. Корнилюк Р. Теория контрактов: в чем суть открытий нобелевских лауреатов – 2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forbes.net.ua/nation/1422320-teoriya-kontraktov-v-chem-sut-otkrytij-nobelevskih-laureatov-2016>.

Ю. М. Харазішвілі

д-р екон. наук, академік АЕН України,

Р. В. Прокопенко

канд. екон. наук

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ,

В. І. Ляшенко

д-р екон. наук, академік АЕН України

Міжнародний центр дослідження соціально-економічних проблем модернізації та розвитку кооперації, м. Дніпро

НЕФОРМАЛЬНА СКЛАДОВА В СТРУКТУРІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: СПРОБА МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОЦІНКИ

Актуальність проблеми. Проблеми оцінки розмірів та впливу тіньової економіки постійно перебувають у центрі уваги урядів і вчених більшості країн світу. Поширення тіньової економіки поряд із макроекономічною розбалансованістю та обмеженістю ресурсів визнані Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ) ключовими глобальними ризиками майбутнього десятиріччя [1]. Тіньова економіка – це настільки ж важливе, наскільки і спірне (і щодо її складу, і щодо її обсягів) питання. Тіньову економіку вивчають десятки років, намагаючись знайти способи її регулювання, але ще нікому не вдалося знайти спосіб її викорінення.

Цілком очевидно, що тіньова економічна діяльність значно знижує ефективність макроекономічного

регулювання, погіршує інвестиційний клімат і таким чином знижує конкурентоспроможність економіки країни. Негативні наслідки, породжувані тіньовою економікою, цілком очевидні. Вихід у “тінь” з легального обігу значної грошової маси об’єктивно знижує життєздатність кредитно-фінансової системи, обумовлює негативну ситуацію з хронічними неплатежами, погіршує інвестиційний клімат у країні, руйнує соціальну інфраструктуру, створює умови для нелегального вивозу капіталу за кордон і, крім того, є живильним середовищем для активізації організованої злочинності. Наслідком прояву таких факторів є злиття злочинних угруповань з владними структурами: інтерв’ю зі співзасновником УБОПа В.С. Куром¹ “... В Раде очень

¹ Інтерв’ю із співзасновником УБОП В.С. Куром. – Ексклюзив “Гордона”. – 6 апреля 2017 г. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://gordonua.com/news/politics/soosnovatel-ubopa-kur-v-rade-ochen-mnogo-moih->

[podopechnyh-ya-zhe-ne-vinovat-chto-oni-stali-politikami-my-inogda-glyadim-drug-drugu-v-glaza-i-vse-ponimaem-no-ya-sohranyayu-operativnyu-taynu-181563.html](http://gordonua.com/news/politics/soosnovatel-ubopa-kur-v-rade-ochen-mnogo-moih-podopechnyh-ya-zhe-ne-vinovat-chto-oni-stali-politikami-my-inogda-glyadim-drug-drugu-v-glaza-i-vse-ponimaem-no-ya-sohranyayu-operativnyu-taynu-181563.html).

много моих "подопечных" – я же не виноват, что они стали политиками. Мы иногда глядим друг друга в глаза и все понимаем, но я сохраняю оперативную тайну."

Подібного роду ситуація неминуче веде до втрати державою її керівних, контрольних та інших найважливіших соціально-суспільних функцій та провокує тіньову зайнятість. Отже, поширення тіньової зайнятості та тіннізація фінансових потоків, які визнано детермінантами тіннізації світових економічних відносин, підсилюють нерівність всередині країн та між ними. "Масштаби тіньових фінансових потоків з України свідчать про наявність незадіяних інвестиційних ресурсів для національної економіки, які майже вдвічі перевищують обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну" [2, с. 6].

Але разом з тим, зайнятість у тіньовій економіці сприяє розвитку нових підприємницьких спроможностей людини, більш повній реалізації її здатності до праці, до виконання функції адаптування робочої сили визначеної кількості й якості до сучасних ринкових умов. Можливість реалізації працівником своєї здатності до праці й його особистісна мотивація щодо одержання гідної винагороди за працю (у більшості випадків) обумовлюють відносно високу ефективність механізму формування зайнятості в умовах тіньової економіки. Отже, така зайнятість певним чином у тіньовій сфері дає змогу зберегти трудовий потенціал, сприяє вирішенню проблеми доходів і навіть елементарному виживанню деякої частки населення. У зв'язку з цим існують різні думки щодо результатів детнізації тіньової зайнятості: як позитивні, так і негативні.

Незважаючи на це, кожний уряд, що приходив до влади, ініціював вживання заходів щодо детнізації економіки, покладаючи великі надії на позитивний результат. Але марно, через недосконале знання щодо механізмів існування тіньової економіки. У таких умо-

вах дослідження проблеми тіньової економічної діяльності, її впливу та внеску в економіку України та її регіонів, а також заходів щодо її зменшення та виявлення потенційних резервів модернізації та зростання економіки набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем та визначенню обсягів тіньової економіки присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних авторів: В. Бородюка і О. Турчинові [3], З. Варналія [4], І. Мазур [5], В. Поповича [6], Ф. Шнайдера [7], Ю. Ерке [8] та ін. Відповідно до міжнародних рекомендацій (рішення Міжнародної конференції статистиків ринку праці 1993 р. СНР-1993) для адекватного визначення обсягів економіки, яка безпосередньо не спостерігається, застосовується така класифікація: *тіньова економіка, неформальна, протизаконна*, тощо [9].

В Україні на офіційному рівні розрахунками обсягів тіньової економіки займається Мінекономрозвитку [9] та Держстат України [10]. Докладний аналіз недоліків використовуваних методів оцінення обсягів тіньової економіки викладено в [11, 12].

Не викликає сумнівів, що тіньова економіка має як негативні, так і позитивні риси. Не можна також не погодитись з тим, що тіньова та офіційна економіки не існують як дві паралельні реальності, тобто офіційний ВВП включає деяку частину ВВП, яка створена тіньовою економічною діяльністю. У зв'язку з цим застосовує на увагу публікація співробітника Інституту економіки та прогнозування щодо внеску тіньової економіки в ВВП України [12], за якою версія інтерпретації показника тіньової економіки "тіньовий ВВП додатково до офіційного" вважається некоректною за цією публікацією (рис. 1, а). Замість цього пропонується інша інтерпретація показників рівня тіньової економіки (рис. 1, б), яка означає, що процеси тіньової і легальної економіки часто перетинаються (заштрихована зона на рис. 1, б).

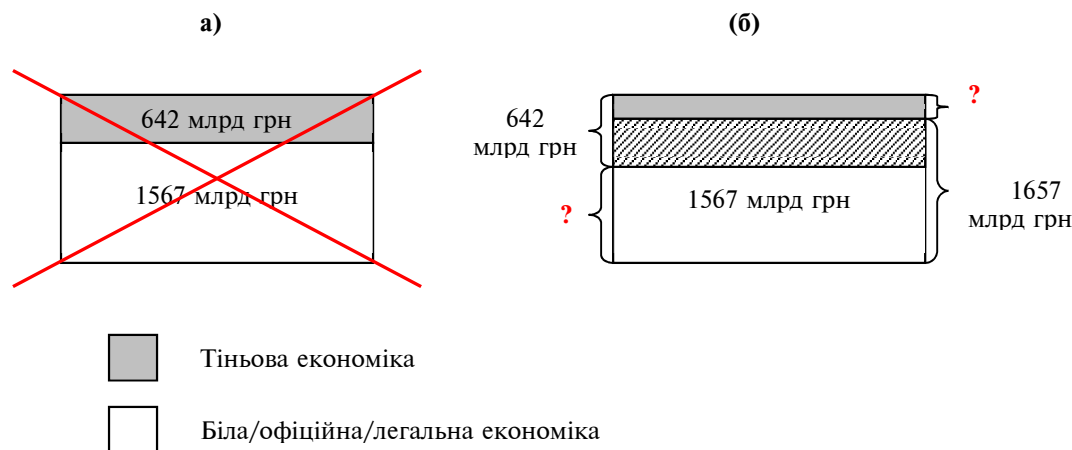


Рис. 1. Інтерпретації показника рівня тіньової економіки в 2014 році

Поясненням такої інтерпретації є наступне: "особа, яка отримала заробітну плату "в конверті" (тіньова операція), може потім легально розрахуватися цими грошима в супермаркеті (біла операція). Кошти, виділені з бюджету для державних закупівель (біла операція) можуть бути частково використані для сплати хабара (тіньова операція), а потім хабарник йде

в ресторан і розраховується цими коштами за їжу (біла операція)".

Якщо перше речення і цілком зрозумілим, то друге викликає великий сумнів: "біла операція" закінчується "білою операцією". Для економіки абсолютне байдуже, скільки осіб витратили "білі" гроші на "білу операцію" у кінцевому рахунку. Також стверджується,

що частка тіньової доданої вартості ніколи не потрапляє в легальну економіку, і тоді вона не може бути врахована в офіційній статистиці (сіра зона на рис. 1, б), що також не викликає сумнівів. Але на рис. 1 залишаються два невисвітлених питання: яка частина тіньового ВВП знаходиться в офіційному, а яка ззовні? Між тим, головними висновками згаданої публікації є такі:

1. *Детінізація економіки не дозволить знайти в економіці значні додаткові ресурси, а лише сприятиме їх перерозподілу.*

2. *Жодна з існуючих на сьогоднішній день оцінок не дає відповідь на питання про обсяги ВВП, які створюються на додаток до тих, які вже враховані в офіційній статистиці.*

Окрім офіційних підходів до визначення тіньового ВВП існують й інші, засновані на макророзрахунках. Саме таким є пропонувані метод оцінення обсягів тіньової економіки (“метод соціальної справедливості”) [13, с. 27-30], якій на відміну від запозичених з закордону та адаптованих до українських реалій, розроблений в Україні та відображає частину функціональних можливостей моделі макроекономічної рівноваги “Альфа” [11, с. 47-101] через взаємодію функцій сукупного попиту та сукупної пропозиції. За

універсальністю і функціональним можливостям метод соціальної справедливості перевищує всі існуючі методи разом взяті та дозволяє оцінити: *тіньовий ВВП, тіньову заробітну плату, тіньову зайнятість, тіньове завантаження капіталу, тіньове проміжне споживання, тіньові доходи зведеного бюджету (втрати), тіньове енергоспоживання, тіньовий чистий експорт.*

Даний метод спростовує попередні висновки публікації [12] та дає відповіді на запитання щодо зовнішнього та внутрішнього внеску тіньового ВВП. Отже, пропонуються наступна інтерпретація показника рівня тіньової економіки в 2014 році за “Методом соціальної справедливості” [13, с. 31] (рис.2).

Запропонована інтерпретація показника тіньової економіки (див. рис. 2) констатує той факт, що існують дві частини тіньового ВВП (ВДВ, ВРП) – *перша*, яка не враховується Держстатом України та є додатком до офіційного ВВП через штучне збільшення проміжного споживання; *друга* – створена тіньовою оплатою праці через мультиплікатор споживання та є частиною офіційного ВВП.

Мета статті – визначення та модельні оцінки обсягів та впливу тіньової економіки на офіційний ВРП та ВДВ в цілому по регіону та за основними видами економічної діяльності на прикладі Дніпропетровської області.

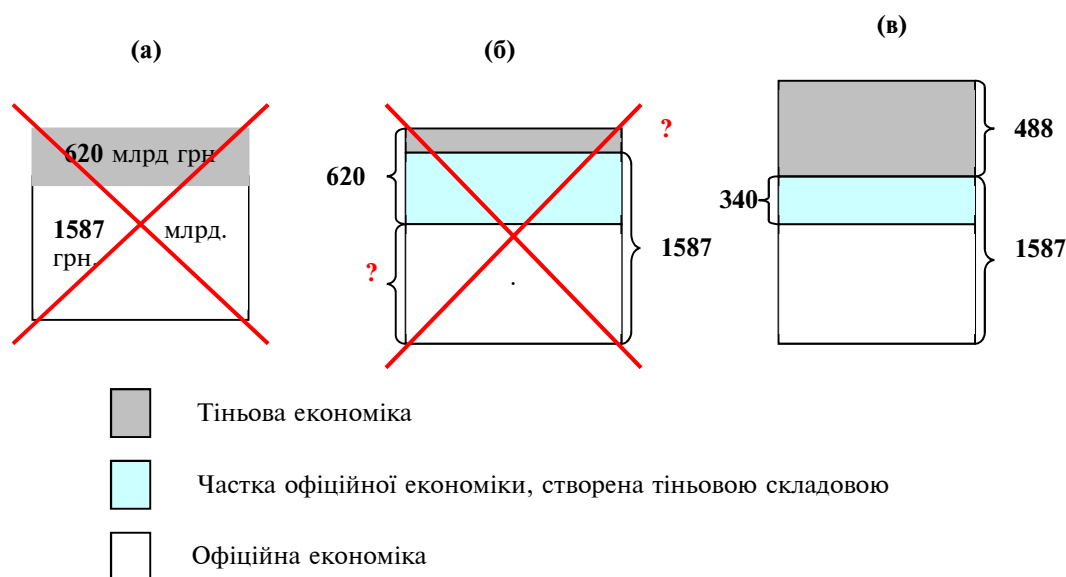


Рис. 2. Інтерпретації показника рівня тіньової економіки України в 2014 році

Виклад основного матеріалу дослідження. Використовуючи викладену інтерпретацію рівня тіньової економіки, оцінимо неформальну складову в структурі економіки Дніпропетровської області, а саме: рівень та обсяги тінізації області, тіньової зайнятості та тіньової заробітної плати (для частини ВДВ, яка не спостерігається Держстатом України) та основних ВЕД (промисловості в цілому, добувної, обробної, виробництві електроенергії, газу та води, сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку, традиційним послугам – торгівлі, готелі і ресторани, операції з нерухомим майном, надання комунальних послуг).

Базовою інформацією для оцінки неформальної складової є частка оплати праці у випуску в цілому по області та по основним ВЕД (рис. 3).

Як слідує з розрахунків, частка оплати праці у випуску в Дніпропетровській області значно відстає від рівня економічно розвинених країн, а за останні три роки має від'ємну динаміку як в цілому по Україні, так і за видами економічної діяльності. Це означає, що зростання заробітної плати суттєво відстає від зростання випуску та обумовлює значний рівень тіньової економіки Дніпропетровської області.

Іноді лунають думки, що віднесення частки оплати праці до випуску є не зовсім коректним, а її повинно відносити до ВВП (ВРП, ВДВ). Прийнемо це твердження за аксіому та спробуємо довести її або спростувати через доказ від протилежного. Розрахунки Держстату України засвідчують значення частки оплати праці найманих працівників у ВВП в 2010-2014 рр. у діапазоні 46,3-50,2 %, що відповідає найкращим

показникам п'ятірки країн-лідерів ЄС за цей же період. Через те, що проміжне споживання штучно завищується, а ВВП занижується складається враження, що заробітна плата в Україні є достойною винагородою за працю та забезпечує гідне життя працюючого насе-

лення. Отже, такий висновок є абсурдним та суперечить реальній дійсності в Україні, де заробітна плата та рівень життя населення є найнижчими у світі, тому прийняте припущення щодо віднесення частки оплати праці до ВВП є помилковим.

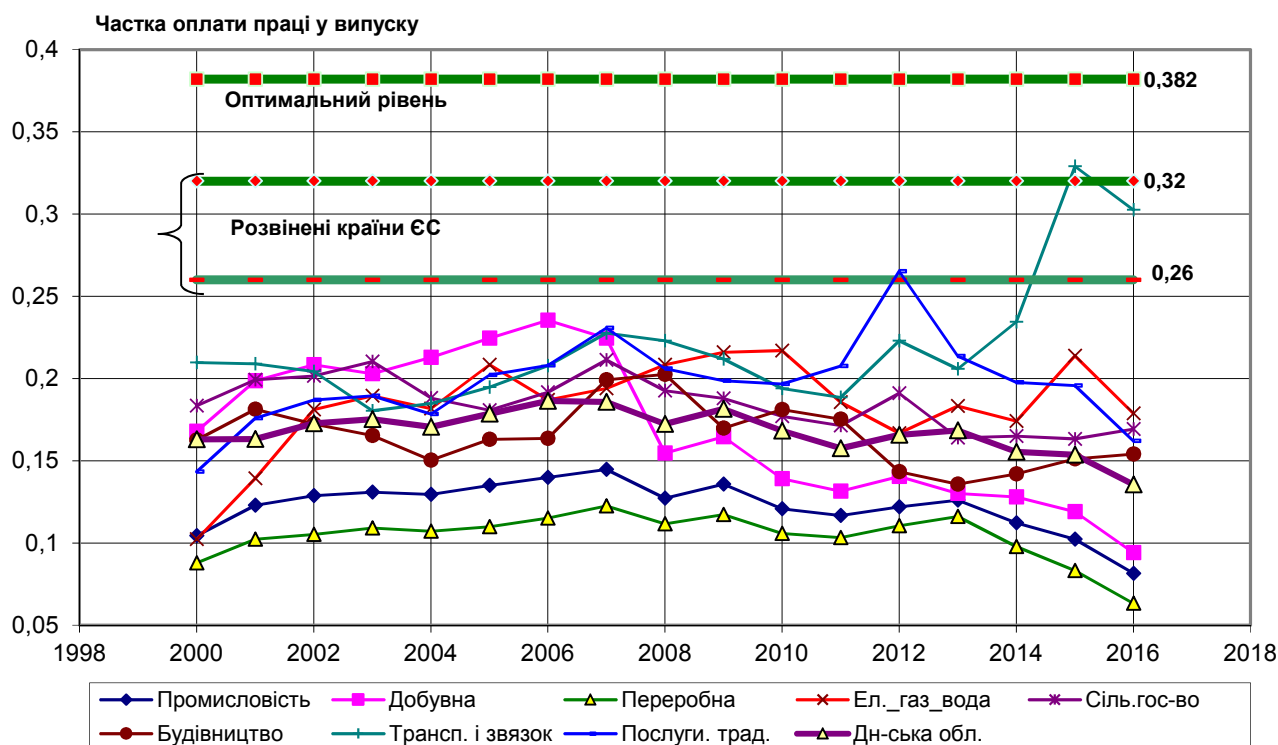


Рис.3. Динаміка частки оплати праці у випуску в Дніпропетровській області

Наприклад, за існуючої заробітної плати в Дніпропетровській області у 2014 р. 3641 грн та частки оплати праці¹ у випуску 0,1555 маємо оцінку обсягу тіньового ВВП у 97,43 млрд грн, що відносно офіційного ВВП складає 55,2 %. В той же час оцінка тіньової зайнятості становить 0,318 млн осіб, а оцінка тіньової заробітної плати – 5302,9 грн, тобто тіньова оплата праці дорівнює 20,23 млрд грн. Крім того, тіньова оплата праці, яка використовується на споживання, через мультиплікатор споживання 2,58 [14] створює відповідну частину офіційного ВВП у розмірі $20,23 \cdot 2,58 = 52,2$ млрд грн, яка складає 29,57% офіційного ВВП.

Отже, власники великих підприємств через відомі причини *більшу* частину тіньових коштів ($97,43 - 20,23 = 77,2$ млрд грн, що складає 43,7% ВВП), які мали б бути витрачені на оплату праці, переводять у проміжне споживання через його штучне завищення, що призводить до перерозподілу складових випуску: проміжне споживання штучно збільшується, а ВВП – занижується. Тобто, за нашими розрахунками, загалом оцінка тіньових схем в економіці Дніпропетровської області у 2014 р. складає $(43,7 + 29,6) = 73,3\%$ офіційного ВВП.

Це означає, що великі підприємства (переважно промислові та будівельні), використовуючи фіктивні статті витрат і завищуючи реальні витрати, а також використовуючи інші механізми, домагаються підвищення тарифів, що призводить до збільшення собівартості продукції. І тут виникає негативний кумулятивний ефект – дуті тарифи підвищують собівартість всіх інших виробників в економіці, реально збільшуючи їх статті витрат, при цьому, висмоктуючи кошти, які могли б піти на підвищення зарплат, соціальне забезпечення і інвестиції в економіку. Застосовуючи аналогічні розрахунки, отримаємо дані щодо зовнішньої та внутрішньої складових тіньового ВВП Дніпропетровської області (табл. 3).

Виконуючи аналогічні розрахунки для основних видів економічної діяльності Дніпропетровської області:

- промисловість в цілому;
- добувна промисловість;
- переробна промисловість;
- постачання ел.-енергії, газу та води;
- сільське господарство;
- будівництво;
- транспорт і зв'язок;

¹ Під оплатою праці розуміється добуток ефективної чисельності платників податків на реальну заробітну плату та коефіцієнт соціальних навантажень. Ефективна чисельність платників податків обчислюється як сума оп-

тимального попиту на працю найманих працівників, визначеного з умови рівності вартості граничного продукту праці номінальній ставці заробітної плати, та іншої категорії зайнятих, приведених до еквіваленту найманих працівників по заробітній платі та всіма податками.

– послуги традиційні (торгівля, готелі та ресторани, операції з нерухомим майном, комунальні послуги),

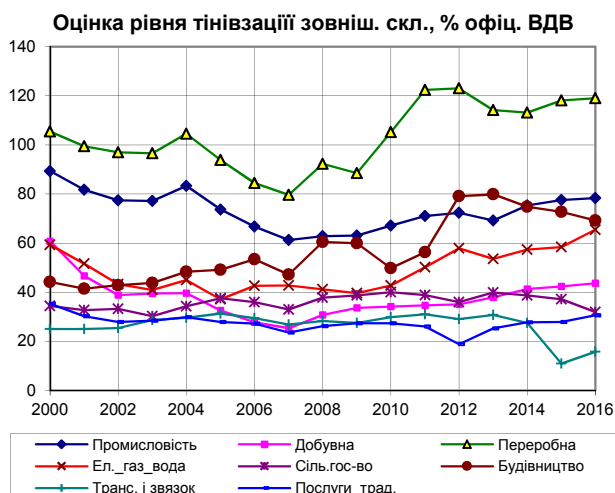
отримаємо динаміку рівня зовнішньої (рис. 4, а) та внутрішньої (рис. 4, б) тінзації відносно офіційної ВДВ.

Таблиця 3

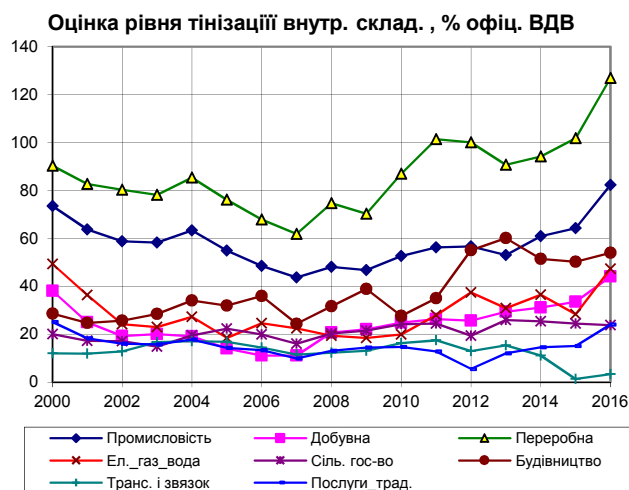
Оцінка загального рівня тінзації економіки Дніпропетровської області*

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Загальний рівень тінзації	63,66	72,28	69,04	66,29	73,28	74,20	84,44
Внутрішній рівень тінзації ¹	24,71	29,0	26,98	25,68	29,57	30,17	39,73
Зовнішній рівень тінзації	38,95	43,28	42,06	40,61	43,73	44,03	44,71

* Модельні розрахунки Ю.М. Харазішвілі.



а



б

Рис. 4. Динаміка оцінки рівнів тінзації зовнішньої (а) та внутрішньої складових ВДВ основних видів економічної діяльності Дніпропетровської області.

Отже, за результатами розрахунків, рейтинг рівня тінзації зовнішньої складової економіки Дніпропетровської області у 2016 р. розподіляється наступним чином: переробна промисловість – 119,5; промисловість в цілому – 78,3%; будівництво – 69,3%; постачання ел.-енергії, газу та води – 65,5%; добувна промисловість – 43,6%; сільське господарство – 31,9%;

послуги (традиційні) – 30,6%; транспорт і зв'язок – 15,8%.

Але за обсягами тіншової ВДВ за ВЕД (табл. 4) маємо таку картину на кінець 2016 р.: промисловість – 89,26 млрд грн; послуги – 10,73 млрд грн; сільське господарство – 5,73 млрд грн; будівництво – 1,64 млрд грн; транспорт та зв'язок – 1,13 млрд грн.

Таблиця 4

Оцінка динаміки обсягів неформальної зовнішньої складової ВРП (ВДВ) в структурі економіки Дніпропетровської обл.*

Регион, види економічної діяльності	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Модельна оцінка зовнішньої неформальної складової ВРП (ВДВ), млрд грн							
Дніпропетровська область	45,23	60,60	62,23	62,10	77,17	92,43	109,0
Промисловість в цілому:	33,26	40,93	41,94	40,39	52,33	69,49	89,26
Добувна	8,12	10,54	10,31	11,38	13,22	17,08	22,78
Переробна	23,78	28,39	28,32	26,05	36,02	53,98	76,39
Ел., газ, вода	1,35	2,06	3,17	2,93	3,29	2,23	3,15
Сільське господарство	1,95	2,7	2,18	3,27	3,73	5,31	5,73
Будівництво	0,9	1,08	1,86	1,95	1,71	1,72	1,64
Транспорт і зв'язок	2,68	3,25	2,47	2,75	2,09	0,71	1,13
Послуги (традиційні)	6,08	6,95	4,49	6,39	7,84	8,86	10,73

* Модельні розрахунки в поточних цінах.

¹ При розрахунку внутрішнього рівня тінзації використано мультиплікатор споживання (2,58) для еконо-

міки України в цілому, але можливо для області та інших видів економічної діяльності він буде дещо відрізнятися.

Проведені розрахунки дозволяють стверджувати, що “лідерами” тіньової економіки у Дніпропетровській області за обсягами є промисловість, сфера послуг та сільське господарство. Аналогічний висновок зроблений Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій [15, с. 3]: “Незвичайним є те, що Держкомстат приписує більше ніж три чверті створеної в тіньовій економіці доданої вартості домогосподарствам і лише одну частину – нефінансовим кор-

пораціям. Український стереотип говорить про протилежне: специфіка тіньової економіки в Україні в тому, що вона зосереджена на великих підприємствах, включаючи великі державні підприємства”. Використовуючи розроблені підходи щодо оцінки тіньової заробітної плати та тіньової зайнятості [16, с. 7-8], отримуємо відповідні дані та обсяги тіньової оплати праці у Дніпропетровській області в цілому та за основними ВЕД (табл. 5).

Таблиця 5

**Оцінка динаміки неформальної складової в структурі економіки
Дніпропетровської обл.***

Регіон, види економічної діяльності	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Моделна оцінка неформальної зайнятості, млн ос.							
Дніпропетровська обл.	0,308	0,330	0,315	0,300	0,318	0,315	0,339
Промисловість в цілому:	0,136	0,137	0,131	0,123	0,128	0,127	0,134
Добувна	0,030	0,031	0,029	0,028	0,027	0,028	0,031
Переробна	0,094	0,093	0,088	0,082	0,085	0,087	0,094
Ел., газ, вода	0,009	0,011	0,013	0,012	0,013	0,009	0,011
Сільське господарство	0,021	0,024	0,019	0,022	0,025	0,028	0,03
Будівництво	0,009	0,009	0,011	0,011	0,009	0,008	0,007
Транспорт і зв'язок	0,019	0,019	0,015	0,015	0,012	0,004	0,006
Послуги (традиційні)	0,072	0,066	0,045	0,056	0,055	0,047	0,049
Моделна оцінка неформальної заробітної плати, грн/місяць							
Дніпропетровська обл.	3010,0	3974,1	4094,4	4228,6	5302,9	6495,2	9220,0
Промисловість в цілому:	6190,8	7639,9	8082,4	8124,9	10685,3	14656,1	22583,9
Добувна	6374,6	8314,4	8419	10167,7	11896,9	15579,2	23977,1
Переробна	6751,2	8168,1	8452,2	8156	11390,2	17278,6	27991,6
Ел., газ, вода	2240,2	3365,2	5075,5	4538,7	5192,7	3878,4	6666,2
Сільське господарство	1816,1	2296,8	1991,7	3118,2	3148,2	4038,2	4590,5
Будівництво	1789,1	2412,2	3790,5	4306	4214,6	4802	5899
Транспорт і зв'язок	2485,8	3110,9	2374,3	2949	2274,7	694	1307,3
Послуги (традиційні)	1463,9	1671,1	947,7	1755,7	2424,7	3276	5548,8
Моделна оцінка неформальної оплати праці, млрд грн							
Дніпропетровська обл.	11,12	15,74	15,48	15,22	20,23	24,55	37,54
Промисловість в цілому:	10,10	12,56	12,71	11,99	16,41	22,34	36,31
Добувна	2,29	3,09	2,93	3,42	3,85	5,23	8,92
Переробна	7,62	9,12	8,93	8,03	11,62	18,04	31,57
Ел., газ, вода	0,24	0,44	0,79	0,65	0,81	0,42	0,88
Сільське господарство	0,46	0,66	0,45	0,82	0,94	1,36	1,65
Будівництво	0,19	0,26	0,50	0,57	0,46	0,46	0,50
Транспорт і зв'язок	0,57	0,71	0,43	0,53	0,33	0,03	0,09
Послуги (традиційні)	1,26	1,32	0,51	1,18	1,60	1,85	3,26

* Розрахунки авторів: дані по області в цілому та за ВЕД можуть не збігатися через попереднє оброблення статистичних даних ВЕД та регіонів Держстатом України.

З розрахунків слідує, що найвища тіньова заробітна плата спостерігається в промисловості та будівництві, а найвища тіньова зайнятість у промисловості та послугах. Використовуючи для Дніпропетровської області середнє значення частки оплати у випуску в ЄС ($a = 0,29$), отримуємо значення середньої та мінімальної¹ заробітної плати, яка повинна бути в Дніпропетровській області та за основними ВЕД у 2016 р. (табл. 6).

Отже, найбільше заробітна плата відстає від прогнозованої оцінки у промисловості в цілому, особливо у добувній та переробній, будівництві та сільському господарстві. Наведені дані можуть слугувати підгрун-

тям щодо висновків та розроблення відповідних заходів щодо їхнього регулювання. Приклад розрахунків щодо мінімальної заробітної плати за основними ВЕД показує неправомірність застосування принципу “*всіх під один гребінець*” (мінімалка 3200). У такому разі мали та середні підприємства, вірогідно, будуть переплачувати мінімалку, а великі – суттєво недоплачувати, що несправедливо. Отже, для кожного підприємства можна розрахувати по одній формулі частку оплати праці у випуску (існуючу та стратегічну), середню заробітну плату та, відповідно, мінімальну заробітну плату. Крім того, неможливо здійснювати детінізація не борючись з корупцією. Саме через це попередні спроби детінізації виявилися марними.

¹ За рекомендаціями МОП мінімальна заробітна плата повинна складати 0,5 від середньої, а в ЄС – 0,6.

Існуюча та прогнозна оцінки параметрів заробітної плати в Дніпропетровській області у 2016* р.

Країна, ВЕД	<i>a</i>	ЗП Існуюча, грн	Мін ЗП 0,5 від середньої	<i>a</i> (середня в ЄС)	Розрахункова ЗП, грн	Мін ЗП 0,5 від середньої	Відставання середньої ЗП, разів
Дніп-ська обл.	0,1355	5075	2538	0,29	10858	5429	1,98
Промисловість	0,0815	6121	3061	0,29	21796	10898	3,56
Добувна	0,0941	7836	3918	0,29	16245	8123	2,07
Переробна	0,0633	5562	2781	0,29	25484	12742	4,58
Ел., газ, вода	0,1788	5860	2930	0,29	9510	4755	1,62
С. гос-ство	0,1692	3649	1825	0,29	6250	3125	1,71
Будівництво	0,1541	3979	1990	0,29	7498	3749	1,88
Тр. і зв'язок ¹	0,3026	4977	2489	0,29	4977	2489	1,0
Послуги (трад.)	0,1620	4086	2043	0,29	7318	3659	1,79

* Модельні розрахунки

Таким чином, наближення до правильного перерозподілу доходів між працею та капіталом (підвищення рівня оплати праці у випуску за рахунок тіньової частини ВВП, яка не обраховується Держстатом України, хоча б до середнього рівня економічно розвинених країн – 0,29) може привести до зменшення тіньових доходів, збільшення рівня оплати праці у випуску, внутрішнього споживання, інвестицій та, як наслідок, до збільшення ВВП (ВРП, ВДВ). Одночасно зі зниженням податків та збільшенням заробітної плати необхідно втілювати перерозподіл соціальної відповідальності, що може дати збільшення прибутку для всіх економічних суб'єктів – найманих працівників, роботодавців, держави, ПФУ², а також податкових надходжень від заробітної плати до регіональних та місцевих бюджетів.

Висновки:

1. В Україні існує метод оцінки тіньової економічної діяльності (“метод соціальної справедливості”), якій застосовує *транспарентно-продуктивний* принцип справедливості рівня оплати праці у випуску через висвітлення та мінімізацію тіньових частин ВВП. Метод базується на моделі макроекономічної рівноваги “Альфа”, характеризується універсальністю, можливістю застосування на рівні країни, видів діяльності та регіонів, дозволяє виокремити внутрішню та зовнішню тіньові частини ВВП.

2. Запропонована інтерпретація показника тіньової економіки констатує той факт, що існують дві частини тіньового ВВП (ВДВ, ВРП) – *перша*, яка не враховується Держстатом України та є додатком до офіційного ВВП через штучне збільшення проміжного споживання; *друга* – створена тіньовою оплатою праці через мультиплікатор споживання та є частиною офіційного ВВП.

3. Згідно виконаних досліджень цілком можливе зменшення рівня тінізації економіки через підвищення частки оплати праці у випуску за рахунок неврахованої частини ВВП та, як наслідок, ефективного зростання економіки через перерозподіл податкового навантаження та перерозподіл доходів суб'єктів економічного процесу.

4. За допомогою розробленого методу оцінено обсяги тіньового ВВП (ВДВ, ВРП) країни, основних видів економічної діяльності на прикладі Дніпропетровської області з виділенням внутрішньої та зовнішньої тіньової частини офіційного ВРП (ВДВ). Метод дозволяє визначити необхідні обсяги середньої заробітної плати у кожному році через критерій досягнення частки оплати праці у випуску до середнього рівня економічно розвинених країн на задану перспективу. Наведені дані можуть слугувати підґрунтям щодо висновків та розроблення відповідних заходів щодо їхнього регулювання в Стратегіях розвитку.

5. Зниження рівня тінізації економіки України та її регіонів потрібно здійснювати не боротьбою з тіньовою частиною офіційного ВВП, яка є рятувальним кругом для бідної частини працюючого населення, а на національному рівні – законодавчим підвищенням диференційованого рівня оплати праці у випуску продукції по секторам економіки за рахунок неврахованої частини ВВП до рівня економічно розвинених країн, звідки і впливає обсяг заробітної плати для кожної країни, області або ВЕД. На регіональному та місцевому рівнях диференційоване підвищення заробітної плати з метою виведення її з тіні може бути здійснене шляхом включення відповідних пунктів до угод про соціальне партнерство між профспілками, роботодавцями та державою. Однак, це потрібно здійснювати одночасно зі зменшенням корупції, зниженням рівня податків та перерозподілом соціальної відповідальності.

Отже, тіньова економіка за умов створення відповідного інституційного середовища може стати дуже важливим резервом для модернізації та економічного зростання регіональної економіки.

Список використаних джерел

- Global Risks Report 2011 Sixth Edition. An initiative of the Risk Response Network [Електронний ресурс] / World Economic Forum. – January. – 2011. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/wp-content/blogs.dir/1/mp/uploads/pages/files/global-risks-2011.pdf>.
- Тишук Т.А. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання: аналіт. доповідь / Т.А.

¹ Високе значення частини оплати праці у випуску обумовлено дворічним падінням випуску на 33 %, а не відповідним підвищенням заробітної плати.

² Харазішвілі Ю. Можливості легалізації заробітної плати в Україні: перерозподіл соціальної відповідальності / Ю. М. Харазішвілі, О. П. Коваль, І.М. Новак // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – № 2(20). – С. 191-200.

Тишук, Ю.М. Харазішвілі, О.В. Іванов та ін.; за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 31 с.

3. Бородюк В. Оцінка масштабів тіньової економіки та її вплив на динаміку макроекономічних показників / В. Бородюк, О. Турчинов, Т. Приходько // Економіка України. – 1996. – № 11. – С. 19–23.

4. Варналій З.С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / З.С. Варналій, А.Я. Гончарук, Я.А. Жаліло [та ін.]; за ред. З.С. Варналій. – К.: НІСД, 2006. – 424 с.

5. Мазур І.І. Детінізація економіки України: теорія та практика : монографія / І.І. Мазур; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К.: ВГЦ Київ. ун-т, 2006 – 239 с.

6. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки: монографія / В. М. Попович – Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2001. – 546 с.

7. Schneider F. The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? [Електронний ресурс] / F. Schneider/ – IZA Discussion Papers 6423. Institute for the Study of Labour. (IZA) (2012). – Режим доступу: <http://ftp.iza.org/dp6423.pdf>.

8. Ерке Ю. Пропозиції щодо детінізації економіки України [Електронний ресурс] / Ю. Ерке, О. Бетлій, Р. Кірхнер, Р. Джуччі // ІЕДПК, Німецька консультативна група. – Берлін-Київ, червень 2011. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2011/PP_04_2011_ukr.pdf.

9. Методологічні положення обчислення обсягів економіки, яка безпосередньо не спостерігається / Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

10. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства економіки України від 18.02.2009 р. № 123. – Режим доступу: www.me.gov.ua/Files/GetFile?fileId=796bf8b9-f834.

11. Харазішвілі Ю.М. Теоретичні основи системного моделювання соціально-економічного розвитку України: монографія / Юрій Михайлович Харазішвілі. – К.: ТОВ “Поліграф-Консалтинг”, 2007. – 324 с.

12. Тишук Т.А. Міф и реальність про рівень тіньової економіки в Україні [Електронний ресурс] / Т.А. Тишук. – 2015. – 8 груд. – Режим доступу: <http://ukr.segodnya.ua/economics/enews/mif-i-realnost-ob-urovne-tenevoy-ekonomiki-v-ukraine-673584.html>.

13. Харазішвілі Ю.М. Світло та тінь економіки України: резерви зростання та модернізації / Ю.М. Харазішвілі. – Економіка України. – 2017. – № 4(665). – С. 22-45.

14. Харазішвілі Ю.М. Щодо вибору точок впливу політики стимулювання економічного зростання: аналіт. записка [Електронний ресурс] / Ю. М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2011. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/574/>.

15. Мельота І. Новий погляд на тіньову економіку України: чи її вже оцінено? / І. Мельота, П. Грегори; Інститут економічних досліджень та політичних консультацій // Наукові матеріали. – 2001. – № 11, липень. – 18 с.

16. Харазішвілі Ю. М. Тіньова зайнятість та тіньова оплата праці в Україні : оцінки та прогнози / Ю. М. Харазішвілі // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – К.: НАУ, 2011. – № 4. – Т. 1. – С. 171–182.

А. І. Шевченко

аспірант

Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ

СТАЛІЙ РОЗВИТОК ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ З ПОЗИЦІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Актуальність проблеми. Залізничний транспорт є однією з важливих базових галузей економіки України, забезпечує її внутрішні та зовнішні транспортно-економічні зв'язки і потреби населення у перевезеннях [1]. Діяльність залізничного транспорту як частини єдиної транспортної системи країни сприяє нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному і економічному розвитку та зміцненню обороноздатності держави, міжнародному співробітництву України, забезпечує економічну та національну безпеку держави [2].

Стратегією сталого розвитку «Україна–2020» визначено мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України [3]. З позиції вектора розвитку для залізничного транспорту характерні реформа транспортної інфраструктури,

програми участі в транс'європейських мережах та розвитку українського експорту; за вектором безпеки – програма збереження навколишнього природного середовища. У зв'язку з цим набуває актуальності визначення існуючого стану сталого розвитку залізничного транспорту України з урахуванням обмежень економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам сталого розвитку України у свої роботах приділяли увагу такі відомі дослідники, як Б.Є. Патон [4], М.З. Згуровський [5, 6], Н.Д. Панкратова [7], Е.М. Лібанова, М.А. Хвесик [8] та інші. Обсяги проведених вченими наукових досліджень та їх змістовність мають велике значення, проте в них на жаль недостатньо уваги приділено методології інтегрального рівня оцінювання рівня сталого розвитку країни, окремих регіонів а також основних видів економічної діяльності в сучасних умовах. Це стосується зокрема переліку